

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 443

Gospodarka przestrzenna XXI wieku

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-604-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Hanna Adamiczka, Bartosz Adamiczka: Rozwój, odrzucenie, powrót – fazy interakcji miasto-rzeka w kontekście Wrocławia / Development, rejection, return – phases of city-river interaction in the context of Wrocław	11
Krystian Banet, Sylwia Rogala: Znaczenie współpracy miast i gmin w kreowaniu efektywnych systemów transportowych w odpowiedzi na zjawisko <i>urban sprawl</i> / Importance of cooperation between cities and communes in creating effective transportation systems as an answer to negative effects of urban sprawl	23
Maria Czarnecka: Wrocław, Elbląg, Legnica – różne sposoby odbudowy zabytkowych centrów / Wrocław, Elbląg, Legnica – different ways of revitalization of historical centres.....	33
Niki Derlukiewicz, Anna Mempel-Śnieżyk: Realizacja inwestycji w formie partnerstwa publiczno-prywatnego – aspekt teoretyczny / Implementation of investment in the form of public-private partnership – theoretical aspect.....	46
Adam Drobnia, Monika Janiszek, Klaudia Plac: Zielona gospodarka i zielona infrastruktura jako mechanizmy wzmacniania gospodarczo-środowiskowego wymiaru prężności miejskiej / Green economy and green infrastructure as mechanisms for strengthening of economic-environmental dimension of urban resilience	57
Dariusz Głuszczyk: Regionalny Fundusz Kapitałowy – ujęcie koncepcyjne / Regional Capital Fund – conceptual approach	70
Blanka Gosik, Maria Piech: Rola centrum handlowego w procesie gentryfikacji miast / The role of the shopping centre in the process of urban gentrification	79
Adam Sebastian Górski: Znaczenie partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji / Importance of social participation in a revitalisation process.....	89
Julia Jachowska: Społeczne skutki gentryfikacji – studium przypadku poznańskiego osiedla Jeżyce / Social consequences of gentrification – case study of Poznań settlement Jeżyce	94
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Budżet obywatelski w Polsce. Analiza porównawcza Łodzi i Poznania / Participatory budgeting in Poland. Comparative analysis of Łódź and Poznań	103

Beata Kisielewicz: Miejsce wojewódzkich zintegrowanych inwestycji terytorialnych w regionalnych programach operacyjnych 2014-2020 / Provincial Integrated Territorial Investment in Regional Operational Programmes 2014-2020.....	115
Andrzej Klasik, Jerzy Biniński: Terytorialny foresight strategiczny. Refleksja metodologiczna / Territorial strategic foresight. Methodological reflection.....	124
Natalia Konopinska: Oddziaływanie polityki spójności na rozwój obszarów górskich na przykładzie regionu Rhône-Alpes / Economic development of the Rhône-Alpes region as an example of implementation of cohesion policy in mountainous areas.....	138
Andrzej Łuczyszyn, Agnieszka Chołodecka: Nierówności i rozwarstwienie społeczne jako dylematy społeczeństwa zdolnego do przetrwania / Inequality and social stratification as dilemmas of the society able to survive ...	152
Monika Musiał-Malago: Przeobrażenia w strefach podmiejskich dużych miast na tle procesów suburbanizacji / Changes in the suburban areas of large cities in view of suburbanization processes.....	164
Dorota Rynio: Rewitalizacja w procesie kształtowania zmian jakościowych funkcjonowania miasta / Revitalisation in a process of forming quality changes of city functioning.....	177
Przemysław Sekuła: Wpływ autostrad na rozwój lokalny – wyniki badań / Impact of highways on local development, research working paper.....	188
Piotr Serafin: Rozlewanie się miast na przykładzie Nowego Sącza w województwie małopolskim / Urban sprawl processes on the example of Nowy Sącz in Lesser Poland Voivodeship.....	204
Iga Solecka, Łukasz Dworniczak: Obywatele kształtują krajobraz miasta. Aspekty przestrzenne i funkcjonalne inicjatyw zgłaszanych w ramach Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego 2013-2014 / Residents shape the landscape of the city. Spatial and functional aspects of initiatives proposed under Participatory Budget of Wrocław 2013-2014.....	220
Andrzej Sztando: Motywacja władz małych miast do planowania strategicznego w świetle terminów przyjęcia i okresów obowiązywania strategii rozwoju / Motivation of small towns authorities to strategic planning in the light of timing of adoption and validity of development strategies.....	232
Jarosław Świdziński, Natalia Karolina Świdzińska: Konsultacje społeczne jako narzędzie współpracy obywateli z samorządem gminnym na przykładzie Olsztyna / Public consultation as a tool of cooperation of citizens with local municipality on example of Olsztyn.....	245
Malgorzata Twardzik: Śródmiejskie galerie i ulice handlowe śląskich miast – konkurencja czy kooperacja? (przykład Katowic) / Shopping centers and	

shopping streets in Silesian cities – competition or cooperation? (example of Katowice)	268
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Inteligentne miasto katalizatorem rozwoju regionu? / Smart city – is it a catalyst for regional development?	282
Paula Zawisza: Projekt „Szlakiem wież widokowych pogranicza polsko-czeskiego” jako przykład ochrony zabytków w Jeleniej Górze / The “Szlakiem wież widokowych pogranicza polsko-czeskiego” project as an example of protection of historical monuments in Jelenia Góra	292

Wstęp

Przestrzeń jest współcześnie ważnym czynnikiem wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego. Sposób jej zagospodarowania często przesądza o konkurencyjności miejsc i podmiotów. W związku z tym gospodarka przestrzenna na początku XXI wieku odgrywa istotną rolę w rozwoju miast i regionów.

W niniejszej publikacji zostały zaprezentowane różne podejścia do gospodarki przestrzennej w kontekście jej wpływu na rozwój współczesnych miast i regionów. Zebrano w niej wyniki badań i przemyśleń autorów zajmujących się aspektami gospodarki przestrzennej: ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi, prawnymi oraz środowiskowymi. Czytelnik znajdzie tu wiele informacji oraz studia przypadków dotyczące m.in.: rewitalizacji, odnowy i gentryfikacji obszarów zurbanizowanych, budowy zielonej gospodarki i zielonej infrastruktury, wdrażania koncepcji inteligentnych miast, relacji miasto-rzeka. Duży nacisk kładziony jest na zagospodarowanie przestrzeni miejskich na konkretnych przykładach, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji handlowej. Autorzy poruszają także problematykę suburbanizacji i rozlewania się miast oraz ich konsekwencji dla zagospodarowania przestrzennego, nawiązując m.in. do możliwości współpracy międzygminnej w tym zakresie. Kolejny wątek to polityka transportowa oraz wpływ infrastruktury na rozwój lokalny. W publikacji znajdziemy też wyniki badania nastawienia władz małych miast do planowania strategicznego. Autorzy prezentują również zagadnienia partycypacji społecznej i jej roli w kształtowaniu krajobrazu miejskiego, a także opracowania dotyczące: metodologii tworzenia terytorialnego foresightu strategicznego, aspektu teoretycznego partnerstwa publiczno-prywatnego, koncepcji powstawania regionalnych funduszy kapitałowych oraz mechanizmu zintegrowanych inwestycji terytorialnych. Nie zabrakło artykułów traktujących o polityce spójności i zmniejszaniu nierówności społecznych.

Redaktorzy mają nadzieję, że publikacja, zawierająca nawiązania do nowych koncepcji naukowych oraz liczne studia przypadków, okaże się interesująca. Być może będzie ona inspiracją do dalszych badań oraz zachęci do dyskusji osoby zajmujące się różnymi aspektami gospodarki przestrzennej.

Alicja Zakrzewska-Półtorak, Piotr Hajduga, Małgorzata Rogowska

Andrzej Klasik, Jerzy Binniecki

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

e-mails: andrzej.klasik@ue.katowice.pl; jerzy.binniecki@ue.katowice.pl

TERYTORIALNY FORESIGHT STRATEGICZNY. REFLEKSJA METODOLOGICZNA

TERRITORIAL STRATEGIC FORESIGHT. METHODOLOGICAL REFLECTION

DOI: 10.15611/pn.2016.443.12

Streszczenie: Celem opracowania jest syntetyczna prezentacja koncepcyjno-metodycznych podstaw terytorialnego foresightu strategicznego. Stanowi ona próbę podsumowania wieloletnich autorskich doświadczeń związanych z uczestnictwem w zrealizowanych w ostatnich latach studiach foresightowych. Jako punkty ciężkości refleksji potraktować można cztery fundamentalne kwestie związane z ustaleniem: istoty terytorialnego foresightu strategicznego, a także jego metaproduktów, metody oraz użyteczności. Upowszechnienie terytorialnego foresightu strategicznego w warunkach polskich mogłoby się stać istotnym czynnikiem poprawy jakości rozwiązań koncepcyjno-programowych będących podstawą zmieniającej się z okresu na okres polityki rozwoju prowadzonej przez władze publiczne różnych poziomów decyzyjnych.

Słowa kluczowe: foresight, region, terytorialny foresight strategiczny, metaprodukty, procedury.

Summary: The purpose of this article is a synthetic presentation of methodical bases of the territorial strategic foresight. The authors attempt to summarize their many years' experience with participation in foresight studies carried out in recent years. As a springboard for reflection there can be taken four fundamental issues related to the determination of the essence of territorial strategic foresight and its metaproducts, methods and usefulness.

Keywords: foresight, region, territorial strategic foresight, metaproducts, procedures.

1. Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest syntetyczna prezentacja koncepcyjno-metodycznych podstaw terytorialnego foresightu strategicznego. Stanowi ona próbę związłego podsumowania wieloletnich autorskich doświadczeń związanych z uczestnictwem w zrealizowanych w ostatnich latach studiach foresightowych:

- „Priorytetowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa śląskiego”.
- „Foresight technologiczny rozwoju sektora usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym”.
- „Wyzwania zrównoważonego użytkowania terenów na przykładzie województwa śląskiego – scenariusze 2050”.

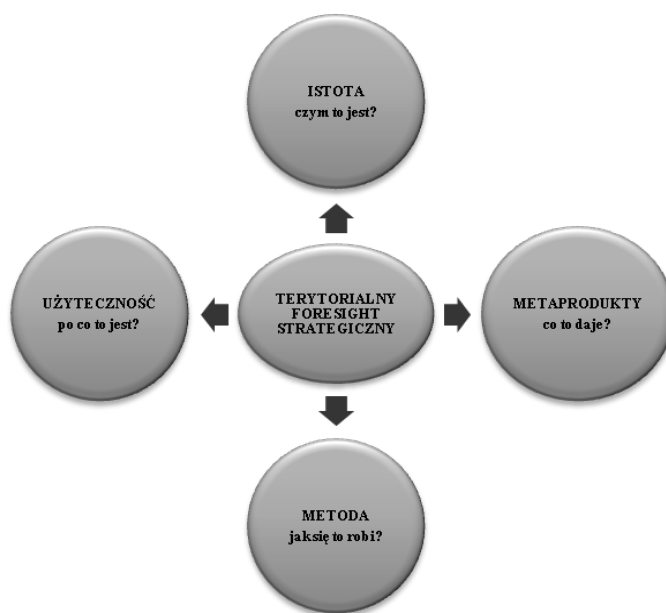
Jako punkty ciężkości refleksji potraktować można cztery fundamentalne kwestie związane z ustaleniem (zob. rys. 1):

- istoty terytorialnego foresightu strategicznego,
- metaproduktów terytorialnego foresightu strategicznego,
- metody terytorialnego foresightu strategicznego,
- użyteczności terytorialnego foresightu strategicznego.

2. Istota foresightu strategicznego

Istotę foresightu strategicznego można charakteryzować z wykorzystaniem typu stosowanego podejścia oraz właściwych temu podejściu atrybutów.

Foresight jest w istocie wyrazem przyjmowania jakościowo nowej filozofii rozwoju. Punktem wyjścia jest tu odrzucenie właściwego podejściom tradycyjnym przekonania o deterministycznym charakterze procesów rozwojowych. W konse-

Rys. 1. Terytorialny foresight strategiczny – punkty ciężkości refleksji

Źródło: opracowanie własne.

kwencji zamiast prób prognostycznego ustalania jedynej i nieuchronnej kształtu przyszłości proponuje się rozpoznawanie wielości jej możliwych obrazów. Radykalnej zmianie ulega pogląd na rolę podmiotu w procesach rozwoju. Przestaje być jedynie ich biernym obserwatorem, przejmując w coraz wyższym stopniu odpowiedzialność za ich kreowanie. Nie ma tu zatem miejsca dla pasywnego poddawania się zmianie czy nacechowanego reaktywnością działania pod bieżącą presją. Postawa ta wypierana jest przez preaktywne przygotowywanie się do zmian przewidywanych bądź dążenie do proaktywnego wywoływania zmian pożądaných¹.

Do podstawowych atrybutów foresightu strategicznego dookreślających jego istotę zalicza się (rys. 2):

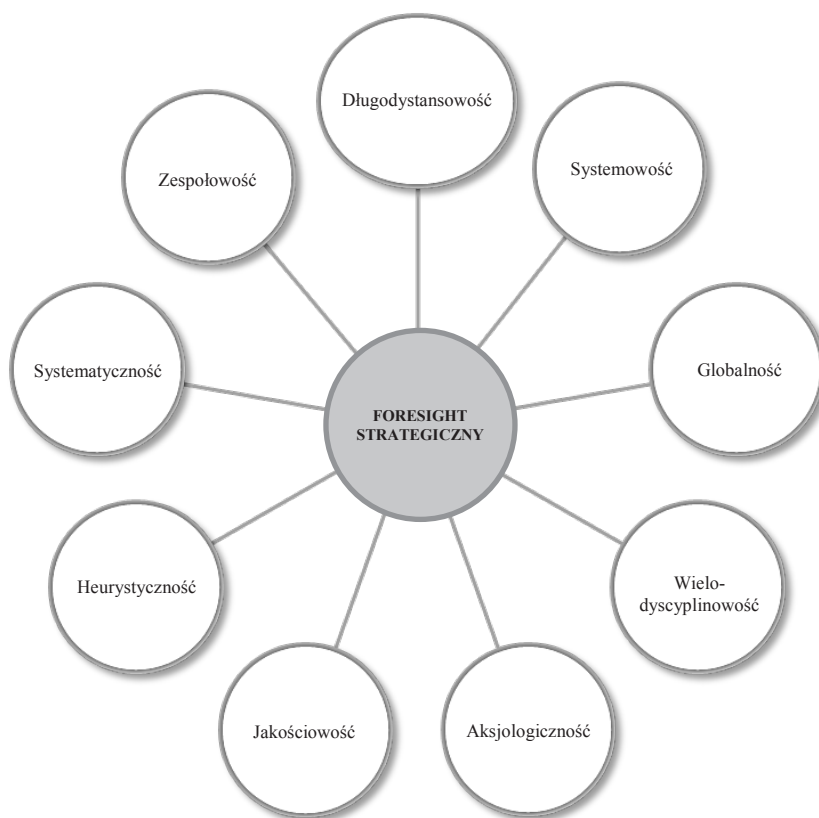
- długookresową perspektywę – od kilkunastu do kilkudziesięciu lat w zależności od typu studiów foresightowych i charakteru analizowanych procesów,
- systemowość – z atrybutem tym wiąże się zasada nakazująca inicjowanie studiów foresightowych od delimitacji i identyfikacji badanego systemu;
- globalność i holistyczność – badanie rozległego spektrum ujmowanych współzależnie zdarzeń, procesów i zachowań kształtujących ewolucję zidentyfikowanego i zdelimitowanego systemu będącego przedmiotem analizy;
- wielodyscyplinowość – nadająca foresightowi cechę wielowymiarowości i wielokryterialności zgodnie z naturą obiektu i jego otoczenia;
- aksjologiczność – w ramach foresightu strategicznego dochodzi do „rehabilitacji” myślenia w kategoriach wartości; foresight angażuje zbiorową wyobraźnię do tworzenia wizji pożądanej przyszłości, uwalniając od ciężaru rozpatrywania rzekomo nieuchronnych tendencji rejestrowanych w przeszłości czy też uznawania pewnych stanów rzeczy za niemożliwe do osiągnięcia jako nie wynikających z obserwowanej „logiki procesów rozwoju”;
- jakościowość – foresight wykracza poza operowanie wyłącznie informacją ilościową, nadając pierwszorzędne znaczenie czynnikom jakościowym (kwantyfikowalnym lub nie), których liczebność przekracza zwykle kilkadziesiąt czynników zarówno po stronie czynników wewnętrznych, jak i wśród czynników zewnętrznych;
- stosowanie wielorakich metod heurystycznych pozwalających na radzenie sobie z informacją jakościową;
- systematyczność i formalizację – posługiwanie się sformalizowanymi procedurami, metodami, technikami i narzędziami w sposób odróżniający foresight od nienaukowych metod dociekania przyszłości;
- zespołowość, partycypacyjność i interaktywność – uczestnictwo w badaniu foresightowym wielu partnerów reprezentujących odmienne grupy interesu, a także różne obszary wiedzy specjalistycznej i eksperckiej.

¹ W syntetycznym sformułowaniu M. Godeta foresight „przeciwstawia się ujmowaniu przyszłości jako prostego przedłużenia wybiegającej z przeszłości, jedynej i z góry zdeterminowanej linii: przyszłość jest wieloraka i niezdeterminowana; nie jest zatem zapisana „z góry”, a czymś, co trzeba dopiero wykreować”.

Tabela 1. Filozofia podejścia prospektywnego

Pogląd na...	Jaki jest...
Rozwój	niezdeteminowany częściowo przewidywalny
Przyszłość	wieloraka: wielość możliwych przyszłości
Przywództwo	człowiek odpowiedzialny za rozwój: przyszłości się nie przewiduje, przyszłość się kreuje
Działanie	<ul style="list-style-type: none"> • preaktywność: przygotowanie się do zmian przewidywalnych • proaktywność: wywoływanie zmian pożądanych

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Atrybuty foresightu strategicznego

Źródło: opracowanie własne.

W przekonaniu autorów nie każdy realizowany w praktyce foresight ma z definicji charakter strategiczny. Często bowiem badanie foresightowe traktowane jest głównie jako „produktowanie” scenariuszy przyszłości (obiektu i jego otoczenia). Zgodnie z ujęciem przyjętym i rozwijanym przez autorów strategiczność foresightu polega natomiast na integralnym łączeniu trzech zasadniczych postaw wobec przyszłości. Są nimi: właściwa tradycyjnie uprawianemu foresightowi postawa zorientowana na eksplorację przyszłości możliwej (zgodnie z tą postawą buduje się scenariusze), postawa zorientowana na definiowanie przyszłości pożądanej (co związane jest z tworzeniem wizji) oraz postawa zorientowana na kreację przyszłości pożądanej z uwzględnieniem ewolucji zewnętrznych uwarunkowań rozwoju (co z kolei prowadzi do formułowania strategii).

Pojęcie „foresightu” odnosi się zatem do wszelkich, realizowanych z zastosowaniem różnych podejść, badań nad przyszłością, termin „foresight strategiczny” natomiast należy rezerwować do studiów respektujących wymóg łącznego uwzględniania trzech wspomnianych wyżej postaw. W związku z powyższym zaproponować można szerokie rozumienie terytorialnego foresightu strategicznego jako ukierunkowanego przez i na wartości, angażującego zbiorową wyobraźnię i wiedzę, uporządkowanego procesu kreowania wizji przyszłości terytorium, antycypowania ewolucji otoczenia i poszukiwania kierunków rozwoju zapewniających osiągnięcie tego, co pożądane, z uwzględnieniem przyszłych uwarunkowań zewnętrznych.

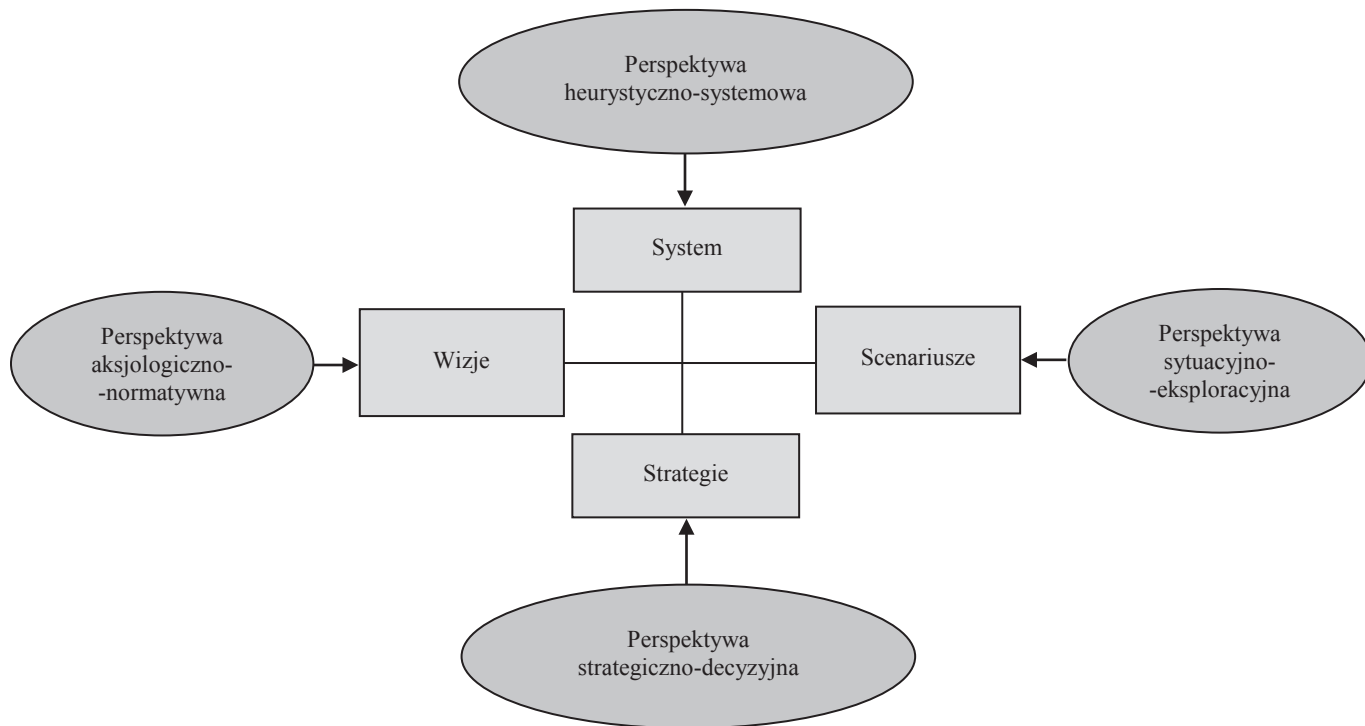
3. Metaprodukty terytorialnego foresightu strategicznego

Właściwością terytorialnego foresightu strategicznego jest łącznie czterech perspektyw, którymi są (rys. 3):

- perspektywa systemowo-heurystyczna, otwierająca studia foresightowe poprzez delimitację i identyfikację systemu,
- perspektywa aksjologiczno-normatywna, profilująca tworzenie wizji przyszłości,
- perspektywa sytuacyjno-eksploracyjna, ukierunkowująca proces budowy scenariuszy uwarunkowań,
- perspektywa strategiczno-decyzyjna, zawierająca się w formułowaniu opcji strategicznych i kierunków działań.

W perspektywie systemowo-heurystycznej (związanej z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki i jacy aktorzy „rządzący” tymi czynnikami składają się na przedmiotową i podmiotową stronę systemu będącego przedmiotem studium foresightowego?) następuje delimitacja interaktywnego systemu złożonego z terytorium i jego specyficznego otoczenia oraz identyfikacja występujących między nimi powiązań o różnym charakterze.

W perspektywie aksjologiczno-normatywnej (związanej z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie: jakiej przyszłości chcemy?) eksponowane są wartości, a sam foresight strategiczny jest procesem kreowania wizji rozwoju ukierunkowanym przez i na wartości. W perspektywie tej dokonuje się przejścia od wartości przez

Rys. 3. Terytorialny foresight strategiczny – główne perspektywy i metaprodukty

Źródło: opracowanie własne.

wizję (jako pożądaną przyszłość terytorium) do celów strategicznych akceptowanych przez podmiot decyzyjny i uczestników (interesariuszy i beneficjentów) studiów foresightowych.

W perspektywie sytuacyjno-eksploracyjnej (związanej z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie: w jakich warunkach przyjdzie nam w przyszłości działać?) podejmowane są studia nad obecnym i przyszłym otoczeniem terytorium. Eksponowane są w nich różnego typu uwarunkowania zewnętrzne, przybierające postać czynników, zmian i procesów, którym może podlegać otoczenie. Pozwala to na budowanie alternatywnych scenariuszy ewolucji (różnych ścieżek) wielowymiarowego otoczenia i ich wykorzystywanie do testowania realizowalności i żywotności wizji oraz tworzenia i testowania adaptacyjności wariantowych strategii rozwoju.

W perspektywie strategiczno-decyzyjnej (związanej z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie: jakie działania należy podjąć, aby uwzględniając przyszłe uwarunkowania, wykreować przyszłość pożądaną?) są formułowane i rekomendowane takie rodzaje decyzji strategicznych, jak opcje, kierunki i projekty. Perspektywa ta dopełnia wcześniejsze podejścia do definiowania foresightu strategicznego, włączając w jego obręb analizę i planowanie strategiczne. Foresight strategiczny w tej perspektywie może być traktowany jako narzędzie przygotowania (projektowania) polityki strategicznej terytorium.

Będącą efektem przyjmowania tych różnorodnych perspektyw triadę podstawowych metaproduktów terytorialnego foresightu strategicznego tworzą zatem:

- strategiczna wizja rozwoju terytorium (przestrzeni krajowej, regionalnej, metropolitalnej lub miejskiej),
- scenariusze ewolucji zewnętrznych uwarunkowań rozwoju terytorium (społeczne, technologiczne, ekonomiczne, ekologiczne i polityczne uwarunkowania o różnym przestrzennym zasięgu oddziaływania),
- terytorialne strategie rozwoju (sektorowego, technologicznego, infrastrukturalnego, przestrzennego).

Wizja ma charakter aksjologiczny i odnosi się do „sfery powinności”. Może być traktowana jako zapis normatywnej koncepcji przyszłości. Określają ją pożądane zmiany terytorium (procesy) i pożądane stany, do których zmiany te powinny w przyszłości doprowadzić (obrazy). Poprawnie skonstruowana wizja odpowiada wartościom, które pragną urzeczywistnić kluczowi aktorzy: kreatorzy i operatorzy rozwoju terytorium oraz wynikającym z tych wartości aspiracjom i oczekiwaniom społecznym. W podejściu antycypacyjnym wizja jest efektem określenia pożądanego obrazu przyszłości i trajektorii pożądaných zmian prowadzących do jego urzeczywistnienia, natomiast w podejściu eksploracyjnym wymienione składowe wizji ustalane są w odwrotnej kolejności. Uzyskane w wyniku zastosowania tych podejść postacie wizji wzajemnie się wzbogacają, a także stwarzają możliwość ich twórczej konfrontacji i rozstrzygnięcia jej finalnego kształtu.

Scenariusze mają charakter sytuacyjny i odnoszą się do „sfery możliwości”. Powstają w wyniku eksploracji wielorakich przyszłych uwarunkowań zewnętrznych.

Mogą być traktowane jako wewnętrznie spójne zbiory hipotez dotyczących zdarzeń, procesów i zachowań podmiotowych rzutujących na przyszłą ewolucję warunków funkcjonowania i rozwoju terytorium. Terytorialny foresight strategiczny ma scenariusze, które traktowane są, z jednej strony – jako narzędzie testowania żywotności wizji, a ze strony drugiej – jako swego rodzaju tunel aerodynamiczny pozwalający na testowanie realizowalności wariantowych opcji i typów strategii.

Strategie mają charakter decyzyjny i odnoszą się do „sfery aktywności”. Mogą być rozumiane jako koncepcje przyszłych działań pozwalających na preaktywne przygotowanie się na zmiany oczekiwane, wynikające ze scenariuszy zewnętrznych uwarunkowań rozwoju, a także proaktywnie kreujących zmiany pożądane, zgodne z treścią wizji strategicznej. Generalnie rzecz biorąc, związane są z udzielaniem odpowiedzi na pytanie: jak działać, by uwzględniając warunki (możliwości i ograniczenia) wynikające ze scenariuszy przyszłych uwarunkowań rozwoju, osiągnąć pożądany stan terytorium zapisany w wizji? Strategie tych działań przybrać mogą postać strategii typu *push* (czyli strategii ofensywnych tworzonych na podstawie analizy kombinacji atutów i wyzwania) i strategii typu *pull* (czyli strategii defensywnych tworzonych na podstawie analizy powiązań między szansami i deficytami), formułowanych z zastosowaniem komplementarnych względem siebie procedur *top-down* (w której punktem wyjścia jest wizja strategiczna) i *bottom-up* (w której tworzywem strategii są innowacyjne projekty i innowacje technologiczne).

4. Metoda foresightu strategicznego

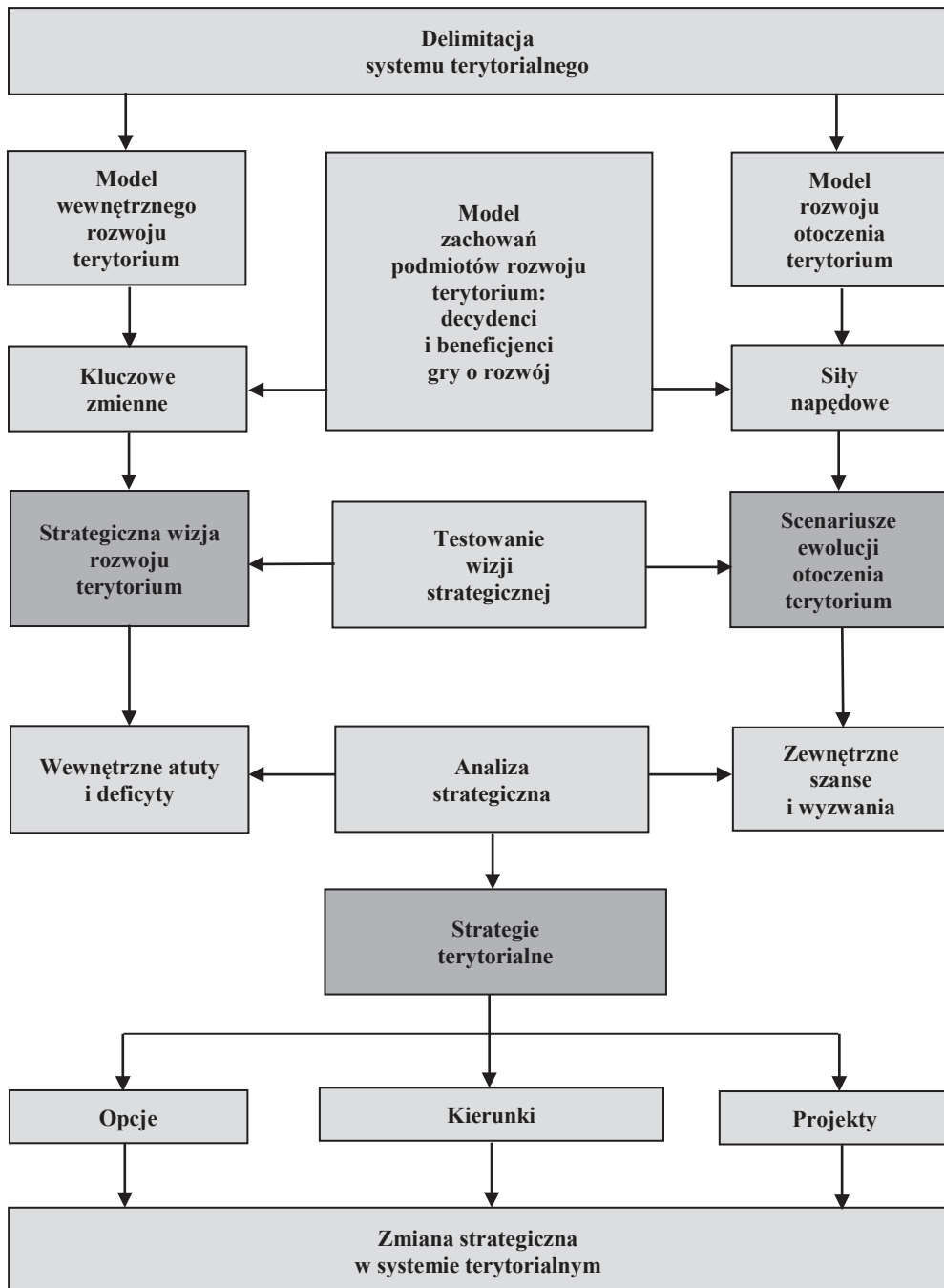
Przez metodę foresightu strategicznego rozumiemy:

- procedurę badawczą, na którą składa się sekwencja powiązanych ze sobą kroków (etapów) analitycznych podporządkowanych kreacji podstawowych meta-produktów foresightu (zob. rys. 4),
- zbiór technik mogących znaleźć zastosowanie w poszczególnych etapach procedury (zob. rys. 5).

Analityczną podstawę strategicznych studiów foresightowych stanowią trzy modele:

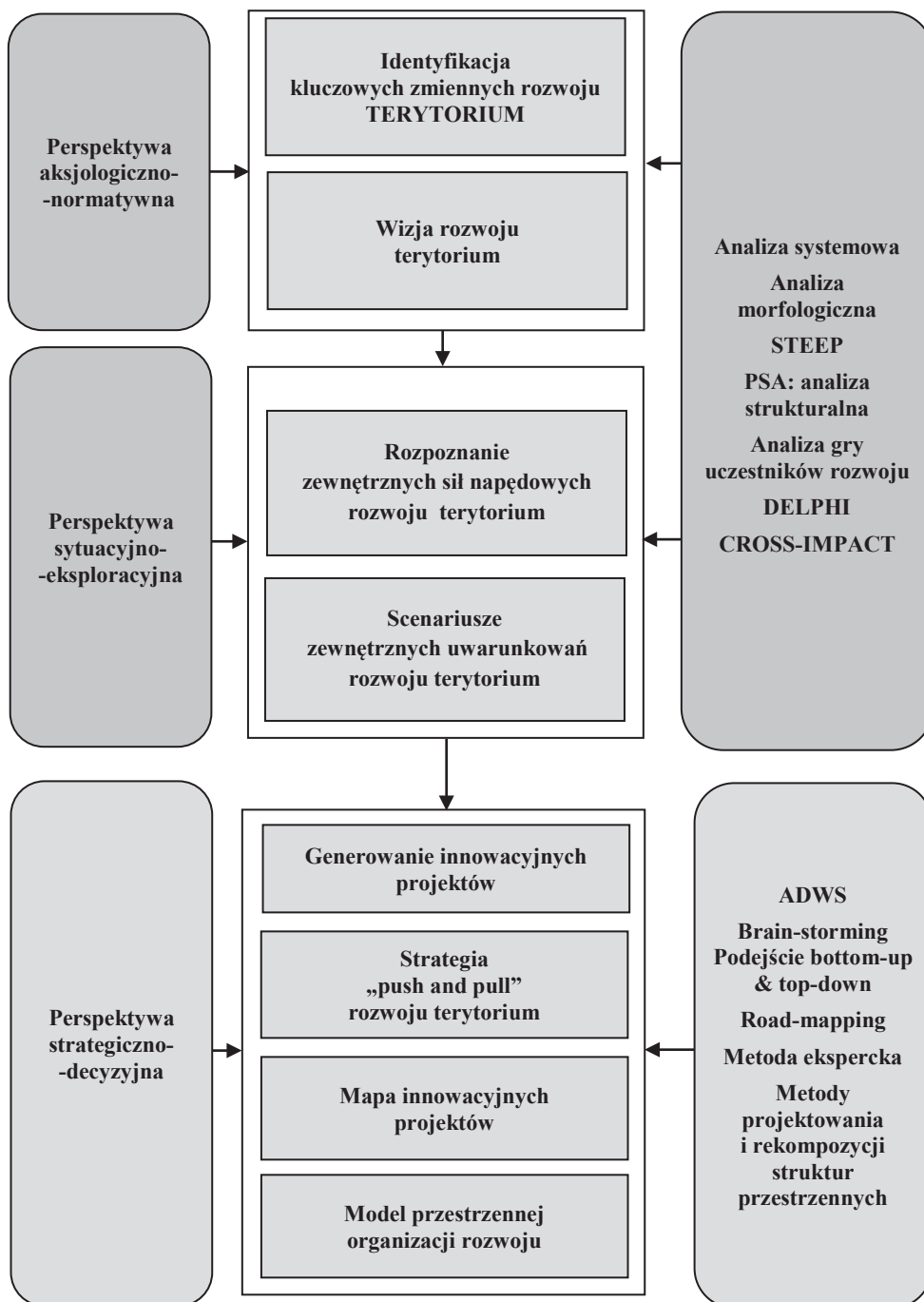
- model dynamiki wewnętrznej terytorium (miasta, aglomeracji, metropolii, regionu),
- model dynamiki zmian w otoczeniu (przestrzennym, sektorowym i makrootoczeniu),
- model gry aktorów (interesariuszy i operatorów) sceny lokalnej, regionalnej, metropolitalnej, krajowej i europejskiej.

Podstawową funkcją modelu dynamiki wewnętrznej terytorium jest umożliwienie identyfikacji kluczowych zmiennych endogenicznych (wyrażających obecne i przyszłe stany terytorium) i rozpoznanie układu zachodzących między nimi współzależności stanowiących tworzywo strategicznej wizji rozwoju badanego terytorium. Wizja strategiczna może być użyta jako narzędzie diagnozy stanu istniejącego

Rys. 4. Terytorialny foresight strategiczny – procedura

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Terytorialny foresight strategiczny – techniki

Źródło: opracowanie własne.

ujawniającej atuty i deficyty, które odpowiednio – sprzyjają jej urzeczywistnieniu lub też tworzą bariery jej realizacji.

Budowa modelu dynamiki zmian zachodzących w różnych typach otoczenia terytorium podporządkowana jest ustaleniu egzogenicznych czynników napędowych (*drivers*), wokół których budowana jest treść alternatywnych scenariuszy uwarunkowań rozwojowych. Ze scenariuszy natomiast mogą być dedukowane przyszłe wyzwania, którym należy sprostać, oraz stwarzane przez otoczenie szanse, które będzie można wykorzystać w podejmowanych działaniach.

Konstrukcja i zastosowanie modelu gry aktorów pozwala na uzupełnienie procesów tworzenia wizji i budowy scenariuszy o konieczny wymiar podmiotowy.

Kombinacje atutów, deficytów, wyzwań i szans stanowią podstawę tworzenia koncepcji działań władzy publicznej różnych poziomów organizacji terytorialnej kraju. Realizacja tych koncepcji, uwzględniająca możliwe scenariusze zmian uwarunkowań zewnętrznych, powinna doprowadzić do urzeczywistnienia pożądanej wizji rozwoju badanego terytorium. Zawarte w koncepcji operacje (projekty i działania), uporządkowane według opcji i kierunków, składają się na treść rekomendowanej strategii rozwoju.

5. Użyteczność terytorialnego foresightu strategicznego

Użyteczność terytorialnego foresightu strategicznego rozpatrywać można w trzech aspektach:

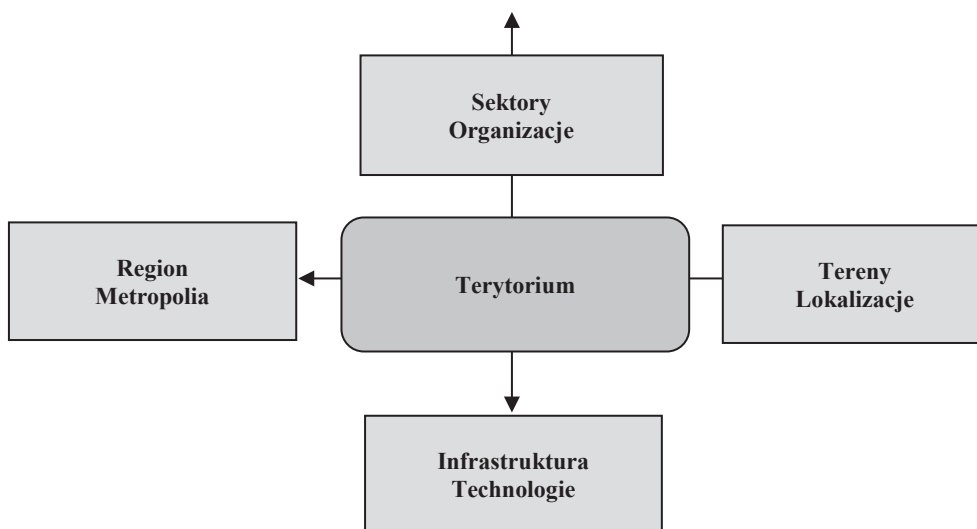
- w odniesieniu do możliwych domen zastosowania (zob. rys. 6),
- w odniesieniu do sposobów użytkowania podstawowych metaproduktów foresightu (zob. rys. 7),
- w odniesieniu do korzyści kreowanych dzięki procesowi inicjowania i realizacji studiów foresightowych oraz dyfuzji osiągniętych w nich rezultatów.

Podstawowe cztery domeny terytorialnych studiów foresightowych tworzą:

- w wymiarze aktywnościowym – wiodące sektory działalności realizowanej w jednostce terytorialnej oraz funkcjonujące w ich branżach organizacje (firmy i instytucje),
- w wymiarze technologicznym – kluczowe technologie oraz materialna i niematerialna infrastruktura terytorium,
- w wymiarze makroprzestrzennym – rdzeniowe przestrzenie regionalne i metropolitalne,
- w wymiarze mikroprzestrzennym – rezydencjalne, biznesowe i publiczne użytkowanie i zagospodarowanie terenów w regionach i metropoliach oraz lokalizacje podmiotów i ich aktywności w wiodących branżach.

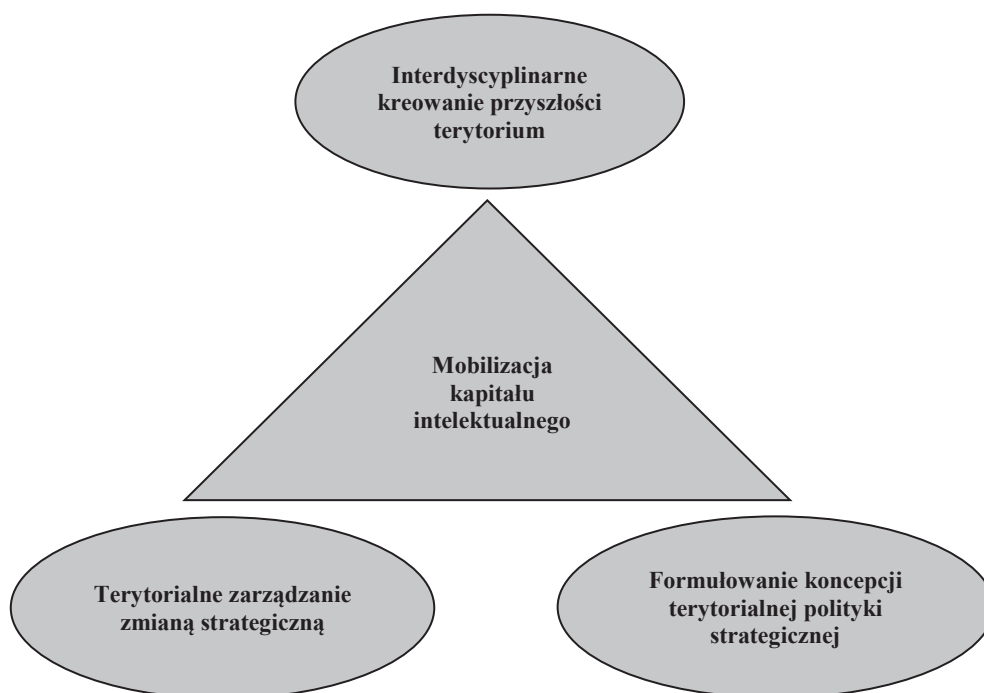
Bez względu na domenę aplikacji terytorialnego foresightu strategicznego, właściwe jest mu spełnianie trzech podstawowych funkcji:

- stymulowania interdyscyplinarnego kreowania przyszłości terytorium,
- tworzenia podstaw formułowania terytorialnej polityki strategicznej,
- organizowania terytorialnego zarządzania zmianą strategiczną.

Rys. 6. Terytorialny foresight strategiczny – podstawowe domeny aplikacji

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 7. Terytorialny foresight strategiczny – główne funkcje

Źródło: opracowanie własne.

Funkcja stymulowania interdyscyplinarnego kreowania przyszłości terytorium związana jest z silnym impulsem do naturalnego wykraczania poza język własnej dziedziny wiedzy specjalistycznej. Umożliwia to zmianę świadomości uczestników studiów foresightowych, co więcej, prowadzi do uruchomienia zupełnie nowych perspektyw myślenia i działania.

Pełnienie przez studia foresightowe funkcji tworzenia podstaw formułowania terytorialnej polityki strategicznej oznacza możliwość wykroczenia poza tradycyjną formułę polityki rozwoju terytorium, zawierającą głównie cele i instrumenty rozwoju. Takie foresightowe metaprodukty, jak wizja i scenariusze, uprawniają do formułowania celów strategicznych. Z kolei wyznaczane w trakcie tych studiów strategie stają się rdzeniem polityki, zmuszając równocześnie do myślenia w kategoriach mechanizmów wdrożeniowych.

Terytorialny foresight strategiczny wprowadza – jako centralną – kategorię zmiany strategicznej, tworząc jednocześnie nową jakość w opartym na niej zarządzaniu rozwojem miasta i regionu. Toruje to drogę zastosowaniu nowej logiki działań, służących, z jednej strony, wzmacnianiu potencjałów rozwojowych, a z drugiej strony – eliminowaniu barier rozwoju terytorium.

Terytorialny foresight strategiczny w nowy sposób definiuje istotę myślenia strategicznego w układach terytorialnych. Przyczynia się też do usunięcia deficytu tego typu refleksji nad ich zintegrowanym rozwojem. Dokonuje się to głównie przez mobilizację kapitału intelektualnego dzięki:

- rozwijaniu komunikacji wewnętrznej i zwiększaniu otwartości na otoczenie,
- intensyfikacji współpracy interdyscyplinarnej,
- tworzeniu klimatu pracy zespołowej,
- wypracowywaniu wspólnego języka sprzyjającego rozwojowi komunikacji interpersonalnej,
- kwestionowaniu utrwalonych idei i stereotypowych zachowań,
- przełamywaniu dominacji myślenia w kategoriach krótkookresowych,
- stosowaniu reguł twórczego myślenia w sposób sprzyjający efektywnemu wykorzystywaniu potencjału wiedzy, wyobraźni i kreatywności uczestników badania.

Upowszechnienie terytorialnego foresightu strategicznego w warunkach polskich mogłoby się stać istotnym czynnikiem poprawy jakości rozwiązań koncepcyjno-programowych będących podstawą zmieniającej się z okresu na okres polityki rozwoju prowadzonej przez władze publiczne różnych poziomów decyzyjnych.

Literatura

- Biniecki J., Szczupak B., 2009, *Uwarunkowania kształtowania funkcji metropolitalnych Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego*, [w:] Klasik A., Kuźnik F., Biniecki J., Szczupak B., Baron M., Ochojski A., *Foresight technologiczny rozwoju sektora usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym*, Akademia Ekonomiczna, Katowice.

- Klasik A., Biniński J., 2011, *Metropolitalna oferta produktów kulturalnych. Wizja – uwarunkowania – kreacja*, [w:] Klasik A., Majer W., Budziński M. (red.), *Metropolitalna oferta produktów kulturalnych. Portfolio – atrakcyjność – dostępność*, Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. Karola Goduli w Chorzowie – Fundacja Edukacji Przedsiębiorczej, Chorzów.
- Klasik A., Biniński J., 2012, *Wizja zagospodarowania i użytkowania terenów w województwie śląskim*, Uniwersytet Ekonomiczny, Katedra Badań Strategicznych i Regionalnych, Katowice.
- Klasik A., Biniński J., 2013, *Kształtowanie metropolitalnej oferty produktów kulturalnych*, [w:] Klasik A. (red.), *Rozwój gospodarki kreatywnej na obszarach metropolitalnych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- Klasik A., Biniński J., 2013, *Metropolitalny foresight strategiczny – studium przypadku Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego*, [w:] Kuźnik F. (red.), *Badanie miejskie i regionalne. Doświadczenia i perspektywy*, Studia KPZK PAN, t. CLIII, Warszawa.
- Klasik A., Biniński J., 2015, *Strategiczna koncepcja polityki użytkowania terenów w regionie na przykładzie województwa śląskiego*, [w:] Kudłacz T., Lityński P. (red.), *Gospodarowanie przestrzenią miast i regionów – uwarunkowania i kierunki*, Studia KPZK PAN, t. CLXI, Warszawa.
- Klasik A., Biniński J., Ochojski A., 2011, *Wizja przyszłości, scenariusze uwarunkowań i opcje strategiczne rozwoju sektora kultury w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym do 2030 r.*, [w:] Bondaruk J. (red.), *Wizja przyszłości metropolitalnych usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym*, Główny Instytut Górnictwa, Katowice.
- Klasik A., Biniński J., Ochojski A., 2014, *Metropolitalny foresight strategiczny. Metodologia i studium przypadku*, Studia KPZK PAN, t. CLX, Warszawa.
- Klasik A., Kuźnik F., 2013, *Studia foresightowe jako podstawa polityki strategicznej regionu*, [w:] Gaczek W. (red.), *Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów. Aspekty teoretyczne i zarządzanie w przestrzeni*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Klasik A., Kuźnik F., Biniński J., Szczupak B., 2007, *Foresight regionalny: scenariusze protechnologicznego rozwoju województwa śląskiego*, [w:] Przybyła Z. (red.), *Gospodarka przestrzenna X*, Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Katedra Polityki Przestrzennej w Jeleniej Górze, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Administracji Samorządowej, Jelenia Góra.
- Klasik A., Kuźnik F., Biniński J., Szczupak B., Baron M., Ochojski A., 2010, *Foresight regionalny. Scenariusze protechnologicznego rozwoju woj. śląskiego*, [w:] Klasik A., Markowski T. (red.), *Foresight regionalny i technologiczny. Pierwsze doświadczenia polskich regionów*, Studia KPZK PAN, t. CXXVII, Warszawa.
- Klasik A., Kuźnik F., Biniński J., Szczupak B., Ochojski A., Baron M., 2011, *Studia prospektywne metropolitalnych usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym*, [w:] Bondaruk J. (red.), *Wizja przyszłości metropolitalnych usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym*, Główny Instytut Górnictwa, Katowice.